

De goddelijke deugden Geloof, Hoop en Liefde

THEMA: GELOOF ALS DEUGD

- 2 – Is geloof een deugd?
- 3 – Geloof (Fides) in de kunstgeschiedenis
- 4 – Is geloof een deugd?
- 6 – Verbied dit boek
- 7 – Muziek van de maand
- 8 – Unieke doopsgezinde drukken in de Allard Pierson Beeldbank
- 10 – Column: Mysterie
- 11 – 10-daagse reis naar Griekenland
- 12 – uit de kerkenraad
- 13 – Gemeente in beweging
- 14 – Agenda | Slapen in de kerk
- 15 – Collectebestemmingen
- 16 – Kerkdiensten | Singelkerkconcert: filmmuziek

De goddelijke deugden Geloof, Hoop en Liefde

Door Peter ter Veer

In voorgaande nummers van *ida* is aandacht besteed aan de vier kardinale deugden *Prudentia*, *Iustitia*, *Temperantia* en *Fortitudo*. Deze deugden gaan terug op Griekse filosofen als Plato en Aristoteles. Plato beschreef ze in *De Staat* als de grondslagen van een rechtvaardig mens en een goed geordende samenleving. Via Aristoteles en later de Romeinse denkers, vooral Cicero, werden deze deugden opgenomen in de klassieke moraal filosofie. Zij zijn gericht op het ontwikkelen van een goed karakter en de mens kan ze zich door oefening, opvoeding en ervaring eigen maken.

Met de opkomst van het christendom ontstond echter de overtuiging dat de klassieke deugden weliswaar waardevol waren, maar niet voldoende om de mens tot zijn uiteindelijke bestemming – de gemeenschap met God – te brengen. Daarom werden vanaf de eerste eeuwen van de Kerk drie nieuwe deugden onderscheiden: *Fides* (Geloof), *Spes* (Hoop) en *Caritas* (Naastenliefde/ Liefde). We noemen ze theologale of god-

delijke deugden omdat zij rechtstreeks op God zijn gericht en hun oorsprong niet in de mens, maar in Gods genade vinden.

De grondslag voor deze drie deugden ligt in het Nieuwe Testament, vooral in de Eerste Brief van Paulus aan de Korintiërs (1 Korinthe 13, slotvers): 'En nu blijven geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de grootste daarvan is de liefde'. Kerkvader Augustinus (354–430) zag de kardinale deugden als waardevol, maar stelde dat zij pas hun volle betekenis krijgen wanneer zij worden gedragen door de liefde tot God. In de middeleeuwen bracht Thomas van Aquino (1225–1274) beide tradities – klassiek en theologaal – systematisch samen in zijn *Summa Theologiae*. Hij beschouwde de vier kardinale en de drie theologale deugden gezamenlijk als de zeven fundamentele deugden van het christelijk leven.

Het verschil tussen beide groepen is wezenlijk. De kardinale deugden richten

zich op het morele handelen binnen de wereld. Zij helpen de mens om verstandige beslissingen te nemen, rechtvaardig te handelen, moed te tonen en zijn verlangens te beheersen. Hoewel ook christenen deze deugden beoefenen, zijn zij niet exclusief christelijk; ook buiten het geloof worden zij als belangrijke menselijke kwaliteiten erkend.

De theologale deugden daarentegen hebben God zelf als object. Geloof is het vertrouwen in God en het aanvaarden van zijn openbaring. Hoop is het verlangen en vertrouwen op Gods beloften en het eeuwige leven. Liefde is de deugd waardoor de mens God boven alles bemint en de naaste liefheeft om Gods wil. Volgens de christelijke traditie kunnen deze deugden niet uitsluitend door menselijke inspanning worden verworven; zij worden door God geschonken en groeien door gebed, sacramenten (bij protestanten twee: doop en avondmaal) en een leven in navolging van Christus.

In zijn *Summa Theologiae* legt Thomas van Aquino (1225-1274) uit waarom geloof een deugd is en of deze dan de belangrijkste genoemd moet worden. Door de christelijke deugden, geloof, hoop en liefde, toe te voegen aan de oude klassieke deugden heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan de ethiek van de Rooms Katholieke kerk.

Is geloof een deugd?

Door Mieke Krebber

Op internet kan men de (Latijnse) tekst en de Nederlandse vertaling vinden¹; het blijft echter filosofentaal, die niet altijd even helder is. De stijl van Aquino's betoog is: een bewering met daarna een tegenwerping. Hier volgen enkele citaten:

Is het geloof een deugd?

Men beweert, dat het geloof geen deugd is. De deugd immers heeft betrekking op het goede. Welnu deugd maakt goed degene, die haar bezit. Het geloof heeft betrekking op het ware. Bijgevolg is het geloof geen deugd.

De om niet gegeven genadegaven en de vruchten van de H. Geest zijn onderscheiden van de deugden. Welnu, het geloof wordt tot de om niet gegeven genadegaven gerekend (1e Corinthiërbrief 12.9) en ook tot de vruchten (Brief aan de Galaten 5.23). Dus is het geloof geen deugd.

Daartegenover staat echter, dat de mens rechtvaardig gemaakt wordt door de deugden. Welnu, de mens wordt rechtvaardig gemaakt door het geloof, naar het woord uit de Brief aan de Romeinen (5.1): "Wij dan, die door het geloof rechtvaardig gemaakt zijn, laten we in vrede blijven met God", enz. Dus is het geloof een deugd.

Het geloof, waarover de wijsgeer spreekt steunt op de menselijke rede, die kan dwalen. Het is dan ook geen deugd. Het geloof waarover wij spreken, steunt op de goddelijke waarheid. Daarom kan niets wat vals is tot dit geloof behoren. Daarom is er niets op tegen dat dit geloof een deugd is.

Is het geloof de eerste onder de deugden?

De Apostel zegt in de Brief aan de Hebreeërs (11, 1): "Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die we hopen". Welnu de zelfstandigheid is naar haar wezen dat, wat al het overige voorafgaat. Bijgevolg is het geloof de eerste onder de deugden.

Er werd gezegd, dat het geloof levend is door de liefde. Bijgevolg is het door de liefde dat het geloof een grondslag is, en daarom is de liefde eerder de grondslag dan het geloof, want de grondslag is het eerste deel van het gebouw, en zo blijkt het, dat de liefde voor het geloof komt.

De orde der hebbelijkheden is dezelfde als de orde der daden. Welnu in de geloofsdaad komt de wilsvaard die vervolmaakt wordt door de liefde, vóór de verstandsdaad, die vervolmaakt wordt door het geloof, zoals de oorzaak het uitwerksel voorgaat. Dus komt de liefde voor het geloof en is het geloof niet de eerste deugd.

Er werd gezegd, dat het verstand van de gelovige geneigd is om de geloofs-waarheden te aanvaarden, omdat het wil gehoorzamen aan God. Welnu ook de gehoorzaamheid is een deugd. Bijgevolg is het geloof niet de eerste deugd.

Thomas van Aquino (1225-1274).

De hoop kan niet algemeen inleiden tot het geloof. Doch de hoop kan iemand ertoe brengen te volharden in het geloof. De liefde is het cement dat het gebouw samenbindt (Colossenzen, 3.14). Maar de liefde moet het geloof niet voorafgaan. Er is wel een wilsvaard, die het geloof moet voorafgaan, maar niet de wilsvaard die bezielend is door de liefde. Die daad veronderstelt het geloof, omdat de wil door de volmaakte liefde naar God niet streven kan, dan wanneer het verstand Hem door het geloof naar waarheid kent.

Conclusie: volgens mij voegde Thomas van Aquino de drie christelijke deugden geloof, hoop en liefde, toe aan de klassieke deugden omdat hij in die klassieke deugden de relatie met het hogere, met God, miste. De klassieke deugden sporen de mens aan deugdzaam te zijn. Geloof is in die zin een deugd, dat het aanspoort deugdzaam te zijn, wat inhoudt de geboden Gods te onderhouden, in het besef van de liefde van God.

1) https://ilorentz.org/beenakker/Summa/Aquino_Summa_12.pdf

Geloof (*Fides*) is een van de drie zogenaamde theologale deugden, naast Hoop (*Spes*) en Liefde (*Caritas*). Deze deugden zijn gebaseerd op het Nieuwe Testament en verschillen van de vier eerder in idA behandelde kardinale deugden, die stammen uit de Griekse en Romeinse oudheid. Geloof betekent vertrouwen op God, ook wanneer niet alles zichtbaar of begrijpelijk is. De vraag is nu hoe kunstenaars een abstract, onzichtbaar begrip als Geloof hebben afgebeeld?

Geloof (*Fides*) in de kunstgeschiedenis

Door Peter ter Veer

In de eerste eeuwen van het christendom werd Geloof meestal niet als een afzonderlijke figuur, als personificatie weergegeven. Kunstenaars kozen veelal voor Bijbelse verhalen waarin mensen hun vertrouwen op God toonden. Zo werden Daniël in de leeuwenkuil, Noach die de ark bouwde en Abraham die bereid was zijn zoon Isaak te offeren, voorbeelden van geloof. Ook Christus als de Goede Herder is een beeld van vertrouwen en bescherming. Omdat de eerste christenen hun geloof in het geheim moesten belijden om vervolging te voorkomen, gebruikten zij voor Geloof ook meer cryptische, voor niet-christenen moeilijk te lezen symbolen: de Ichtus (*vis*), het anker of de Orante (een biddende figuur met gespreide armen). Al deze verbeeldingen van Geloof komen we tegen als beeldhouwde reliëfs op sarcophagen en als fresco's in catacomben waar christenen begraven werden. Ook het Chi-Ro monogram komen we veelvuldig tegen: ze vormen samen de eerste twee letters van het Griekse woord *Christos*, wat *Messias* of *Christus* betekent.

Vanaf de vierde eeuw werd het christendom toegestaan in het Romeinse Rijk. Theodosius I vaardigde in 380 na Chr., samen met zijn medekeizers, het Edict van Thessalonica uit waarbij onderdanen verplicht werden het christendom, volgens de geloofsbelijdenis van Nicea, aan te hangen. Later nog volgde een verbod op heidendom. Dit alles leidde ertoe dat de christelijke kunst een meer openbaar karakter kon krijgen. En zo ontstond langzamerhand een vaste voorstelling van de deugd Geloof. Zij werd afgebeeld als een jonge vrouw in een lang gewaad. Meestal draagt zij een kruis, het belang-

rijkste symbool van het christelijk geloof. Soms houdt zij ook een boek vast, als verwijzing naar de Bijbel, of een kelk met soms een daarboven zwevende hostie, die herinnert aan de eucharistie. Deze attributen zien we ook meestal in de Middeleeuwen. Aan kerkportalen, in glas-in-loodramen, op muurschilderingen en in handschriften staat Geloof vaak samen met de andere deugden. De kunstenaars wilden de gelovigen niet alleen mooie afbeeldingen laten zien, maar hen ook iets leren: de deugden waren voorbeelden van hoe een in die tijd veelal analfabeet christen moest leven.

Niet alleen deze allegorie van Geloof was belangrijk. Ook Bijbelse personen werden gezien als voorbeelden van deze deugd. Abraham bleef een belangrijk voorbeeld omdat hij op God vertrouwde, ook toen hem gevraagd werd zijn eigen zoon te offeren. Maria is eveneens een beeld van geloof. Toen de engel Gabriël haar vertelde dat zij de moeder van Jezus zou worden, zei zij vol vertrouwen ja – 'mij geschiedde naar uw woord' –, hoewel zij niet wist wat haar te wachten stond: groter teken van geloof was voor de Middeleeuwer nauwelijks denkbaar. Meestal zit Maria op afbeeldingen van de annunciatie te lezen. Het staat symbool voor haar kennis van en geloof in de Heilige Schrift. Daarom wordt Maria in de kunst vaak afgebeeld als het voorbeeld van een gelovig mens, vaak tegenover Eva gesteld, die luisterde naar de slang en zodoende ongelooftoonde.

Tijdens de renaissance kregen de afbeeldingen van Geloof een rustiger en klassieker uiterlijk aangezien kunstenaars in die periode teruggrepen op de Griekse en Romeinse oudheid. De deugd

werd voorgesteld als een waardige vrouw met eenvoudige, harmonieuze vormen waarbij de attributen die eerder gebruikt werden onveranderd bleven. In de barok veranderde dat weer en maakten kunstenaars hun schilderijen doorgaans veel levendiger. Met sterke lichtcontrasten, beweging, theatraliteit en emotie wilden zij de toeschouwer raken en uitnodigen zelf ook te geloven. Figuren tonen diepe vroomheid en zelfs extase, passend bij de Contra-reformatie om gelovigen te raken. Een brandend hart of stralen van goddelijk licht passen daar, evenals de eerdergenoemde attributen, goed bij. Het gebruik van *chiaroscuro* – sterke contrasten tussen licht en donker – trekt daarbij de aandacht naar het goddelijk karakter van het geloof.

Offer van Isaak tussen Fides en Caritas, maker onbekend, 1608, H. Hippolytus Kerk, Eferding (Oostenrijk).

Lees verder op pagina 4

Wassily Kandinsky, *Compositie VII*, 1913, Tretjakovgalerij, Moskou.

In de Neogotiek van de 19e eeuw werd teruggegrepen op de Middeleeuwen en keerde men in de afbeeldingen van Geloof terug naar de traditie van vrome vrouwen met de bekende attributen als kelk, kruis en Bijbel. In de 20e eeuw verandert dit en gebruiken kunstenaars steeds minder de personificatie van Geloof. Zo tracht de schilder Wassily Kandinsky (1866-1944) het 'geloven' en spirituele te vangen in abstracties zonder de menselijke figuur te schilderen. Daarvoor in de plaats komen kleuren, lijnen en abstracte vormen.

Ook het 'niet-geloven' krijgt, mede als gevolg van twee verwoestende wereldoorlogen die het vertrouwen in God en de mens schokten, een plaats binnen de kunst en wordt de mens in existentiële eenzaamheid afgebeeld, zoals in het werk van beeldhouwer Alberto Giacometti (1901-1966). De mens is in de wereld geworpen, een onverschillige wereld zonder God. Absurd en zinloos is zijn leven. Het is aan hemzelf er zin aan te geven.

Giacometti, *Sculpture, Walking Man* (1960)

Dit jaar keken we in idA al naar de deugden van wijsheid, matigheid, rechtvaardigheid en moed. Nu betreden we het terrein van de christelijke deugden, geloof, hoop en liefde, ooit ingebracht door Thomas van Aquino. Natuurlijk met een blik naar 1 Korinthe 13.13: *Ons resten geloof, hoop en liefde, maar de grootste daarvan is de liefde.*

Is geloof een deugd?

Door Thijs van Hoogstraten – in samenspraak met ds Ineke Reinhold

We spreken daarover nu met z'r Ineke Reinhold-Scheuermann (89). Zij kijkt terug op een lang leven als predikante, onder meer op Texel, in 's-Hertogenbosch, Eindhoven, Utrecht, Amsterdam, Almere en Breda, al dan niet parttime. Een ware veteraan, dat is Ineke. We horen haar nog regelmatig als gastpredikant, voor velen van ons is zij een vertrouwd gezicht. Amsterdam is ook de stad waar ze, na het recent overlijden van haar man Peter Reinhold, weer definitief is gaan wonen.

Ineke, hoe en waarom ben je eigenlijk predikant geworden?

Ik voelde me altijd aangetrokken door de bijbelse verhalen. Mijn ouders waren niet kerkelijk, maar stuurden me op zondagmorgen wel naar de zondagsschool. Daar hoorde ik van God die er altijd was en voor mensen zorgde. In de oorlog, als kind, had ik daar steun aan. Mijn vader ondergedoken en mijn moeder in de gevangenis, maar ik maakte me geen zorgen. Ik voelde me op de een of andere manier geborgen en beschermd. Als ik mensen zachtjes over Engeland hoorde praatte dacht ik dat dat het land was waar de engelen woonden. Pas later leerde ik doopsgezinden kennen.

Ik wilde er meer van weten en ging theologie studeren, aan de UvA in Amsterdam. Terwijl ik op dat moment geen idee had wat een kerkelijke gemeente was.

1960 werd mijn jaar: ik trouwde met Peter, studeerde af en werd predikant, op Texel. Daar waren toen nog vijf doopsgezinde vermaningen en drie zondagse diensten. Ik werkte er fulltime, had een autootje. Onze eerste baby ging een paar jaar later vaak mee naar kringen en vergaderingen.

Vanaf 1960 ben je actief geweest, dat is nu ruim zestig jaar! En dat in minstens zeven doopsgezinde gemeenten. Is er één thema dat jou speciaal ter harte is gegaan?

Ja: saamhorigheid! Samen horen naar wat er in die bijbelverhalen bedoeld wordt, hoe ze een richtingwijzer in je leven kunnen zijn. Hoe je er af en toe ook mee kunt worstelen. Maar dan spoor ik mezelf aan te ontdekken dat ze, hoe dan ook, bedoeld zijn om ervan te leren. Bijvoorbeeld David: om Bathseba te krijgen doodt hij haar man. Ook in gevechten doodt David medemensen. Uiteindelijk beseft David dat hij niet meer geluisterd heeft naar de Stem, die hem ooit bezielde het voor mensen op te nemen. Juist op dát moment wordt hij medemens.

De een is nooit de baas over de ander. Er is maar één wezenlijk koningschap, dat van die Onuitsprekelijke Die, die het steeds gaat om – zoals Martin Buber zegt – ik en jij.

Maar ik denk ook aan onze jaren in Californië. We kwamen eraan, met onze jonge kinderen, in een leeg huis, we sliepen eerst nog op de vloer. Zo hartelijk zijn we daar door de hele buurt opgevangen. Dat nabuurschap is me altijd bijgebleven en blijven inspireren.

Er is inmiddels wel veel veranderd in doopsgezind Nederland. Wat is er weggeraakt?

Mag ik wat noemen?
Kinderen Bijbelse verhalen vertellen. Niet belerend, maar uitstralend: er is in de wereld een kracht die 'er is' voor jou ook in moeilijke tijden. Die verhalen hebben mij als kind zoveel houvast gegeven.

Het sterke vredesgetuigenis.

In mijn Eindhovense tijd weigerde Loes Wessels belasting voor defensie te betalen. We stonden in haar huis als Gemeente toen de deurwaarder echt alles aan vreemden verkocht. Alleen haar ex-echtgenoot kocht de piano terug voor zijn dochter. Ik vind het toch ook een moeilijk onderwerp. Je verdedigen moet bijna wel, willen dictatoren niet over ons heen lopen. Maar dan kinderen die - geprogrammeerd door filmpjes - schieten en doden zien alsof het de gewoonste zaak van de wereld is? Is dat vol liefde en hoop op vrede opvoeden tot mens en medemens zijn?

Onderlinge bereikbaarheid via het Jaarboekje en ledenlijsten

In het huidige (digitale) landelijke Jaarboekje staan allerhande gegevens niet meer vermeld, ook niet van vroegere predikanten en voorgangers. Dat is tegen het doopgezinde idee dat we elkaar als leden en vrienden kunnen bereiken! Ook in Amsterdam verdient het Scipio-systeem betere kansen. Anders gezegd: door onbereikbaarheid blijft volgens mij veel talent onbenut.

Praktische theologie aan het Seminarium.

Destijds kregen we spraakles. Langzaam articuleren. Wat je zegt moet in de hoorders tot beeld worden, dat kost tijd. Nu beleef ik het dat mensen veel werk maken van hun preek maar vervolgens te snel spreken of onverstaanbaar zijn. Pastorale training ontbreekt ook vaak, volgens mij. Ik zie dat wel als punten van aandacht.

Wat is gebelev?

Het samen zoeken naar de zin van het bestaan. Het feit dat voorgangers gewoon leden van de Gemeente zijn, een luisterend oor hebben en de tijd

krijgen zich in de mogelijke betekenis van bijbelse verhalen te verdiepen. Maar ook: de inzet van vrijwilligers voor de Gemeente. Voor veel leden en vrienden is de Gemeente een *tweede thuis*. Je kunt er je verhaal kwijt en er is een luisterend oor. Maar je moet wél zelf aankloppen en dat is voor velen weer een moeilijkheid.

In het landelijk verband van de ADS was je ook altijd al heel zichtbaar.

Jarenlang heb ik voor de Doopsgezinde Jeugdcentrale gewerkt en geprobeerd jongeren te inspireren om ook verhalen te vertellen en dat samen voor te bereiden. Daarnaast geniet ik nu nog van het, samen met drie collega's, maken van een gespreksmap (de GDB map) met open vragen. Telkens met een ander jaarthema en met diverse bijbelse verhalen. De laatste jaren laten we ook zien hoeveel kunstenaars door bepaalde verhalen worden geïnspireerd. Daarbij gaf ik jarenlang bibliodrama en beeldmeditatie.

Zelf herinner ik me heel goed het Wereldcongres in 1997 in Calcutta.

Jij was daar ook zeer betrokken.

Rond 1990 werd ik in het MWC-bestuur (de General Council) gevraagd. Bij de Wereldcongressen in India, Zimbabwe en Paraguay ben ik toen zeer betrokken geweest en heb veel gereisd. Men vertelde mij dat er wereldwijd meer aan de positie van vrouwen in de Gemeente gewerkt moest worden. Dát zag ik dus als mijn opdracht. Ik vroeg collega Christien Duhoux of zij in Calcutta bij de dienst van de *dag van Europa* wilde voorgaan. Dat was de eerste keer dat een vrouw op een wereldcongres voorging! Een paar jaar daarna werd de Amerikaanse Nancy Heisy – als tegenkandidaat – voorgesteld als President (voorzitter) en tot mijn verrassing werd ze ook gekozen! Juist door veel stemmen uit Afrika! Voor mij voelde dat als een wonder.

Als waarde van de congressen voel ik de verbinding die er tussen heel verschillende manieren van horen bestaat, en hoe je daar samen van kunt leren.

Ja, en dan nu die vraag: is geloof een deugd?

Ik heb hier wel even over nagedacht. Ik hoor je zeggen dat *deugd* een positief begrip is, een verdienste, en dat geloven dat ook kan zijn. Ja, het begrip deugd valt te verstaan als een goede eigenschap, in relatie met je medemens.

Maar, voor mij is geloof toch geen deugd. Ik zie geloof meer als een gave. Geen verdienste, maar een geschenk. Liefde van Die Is, die je ontvangt om er met vallen en opstaan mee te gaan leven. Een liefde die mij te boven gaat en me toch geschonken wordt. Daar gaat het volgens mij om.

Tenslotte: heb je een bijbelse favoriet, al dan niet deugdzaam?

Ja, de Samaritaanse vrouw.¹ Zij luistert bij de bron naar Jezus, verstaat zijn boodschap en brengt die in Samaria zó over dat de bevolking uitloopt om Jezus te horen.

Heb je nog een wijs advies voor de lezer?

Je samen met anderen verdiepen in die bijbelse verhalen, die zich steeds herhalen in de wereld van nu. Die verhalen dragen veel, en ze dragen jou. Ze laten je de Weg van geloof, hoop en liefde zien, waardoor je anderen kunt aanraken en waardoor de hoop levend blijft, dat zwaarden ooit tot ploegscharen kunnen worden.

Dank je wel, Ineke!

Drie van de vier schrijfsters van de map 2013 Geloven beweegt ons.

1) Joh. 4:5-42

Verbied dit boek

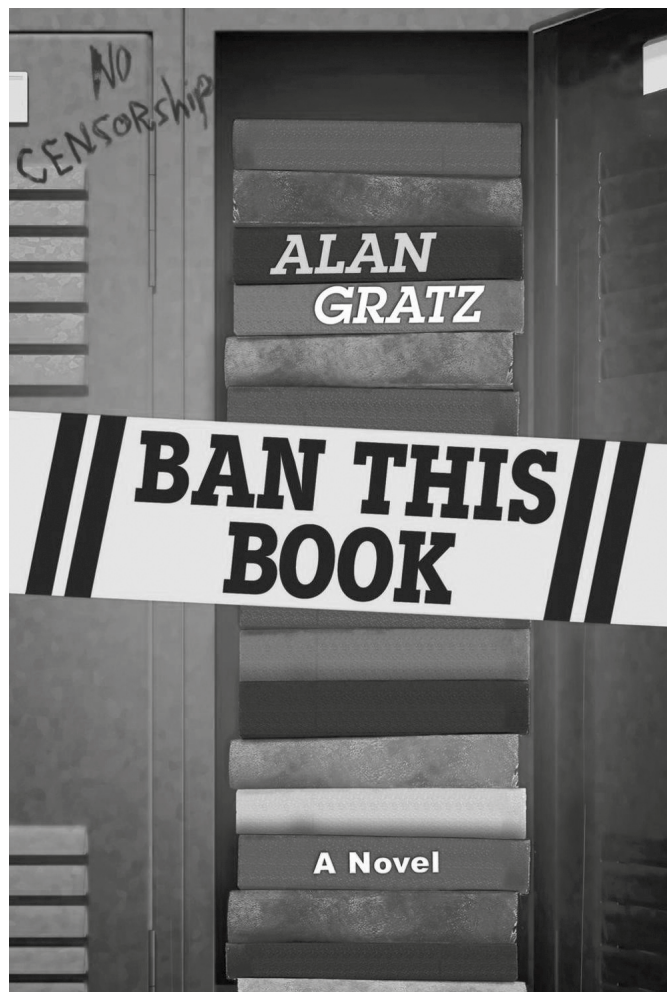
Door Albertine Wendte-Voncken

“Vrij in het Christelijk geloven, daden gaan woorden te boven.” Dat is het tweede deel van de doopsgezinde spreuk, maar wat is dan geloven en wat is dan vrij? Wanneer ben je dan Christen en wanneer Doopsgezind en wanneer niet? Het moet volgens de spreuk in ieder geval Christelijk geloven zijn, maar soms voel ik me meer verwant met mijn moslim of atheïstische medemens dan met sommige Christenen. Vaak zijn daden makkelijker uit te voeren dan woorden te spreken zijn, maar als je jezelf gelovig noemt, moet je dat dan niet ook in woorden kunnen onderbrengen? In ieder geval zal je tijdens de belijdenis dat moeten doen en soms in het gesprek met anderen, maar het thema van deze Ida, het Christelijk geloven, lag wat ver van mij af.

Vanuit het geloof, Christelijk en anderszins, worden er vreselijke dingen gedaan, mensen onderdrukt, uitgesloten, misbruikt, fraude gepleegd en oorlogen bevochten. Vaak gaat het niet eens over wat er in de bijbel staat of in andere religieuze boeken, maar meer over wat de culturele of sociale norm is. Onder het mom van die norm worden mensen aangesproken, politiek bedreven en maatschappijen veranderd. Door de polarisatie die in de hele samenleving gaande is, zie je ook een verharding in het debat ontstaan.

In de Verenigde Staten is een opmars gaande van het conservatieve Christendom. Het is niet het aantal gelovigen dat stijgt, maar hun invloed op de politiek en de maatschappij neemt wel toe. Sinds de herverkiezing van Trump, krijgt deze groep meer steun en is structureel bezig om de maatschappij naar Christelijke hand te hervormen, waarbij onder meer vrijheid van geloof, seksualiteit en meningsuiting in het gedrang komen.

In 2017 schreef Alan Gratz *Verbied dit boek* toen hij zag dat er steeds meer boekverbanningen ontstonden. Hij schreef het als waarschuwing aan gemeenschappen die er nog niet mee te maken hadden, maar inmiddels is het de bittere realiteit. Afgelopen zomer werd het in het Nederlands vertaald door Pim Lammers, die enkele jaren geleden in het middelpunt stond van een discussie rondom censuur. Inmiddels hebben in de VS de boekverbanningen een vogelvlucht genomen. In 2025 werden er 4235 unieke titels verbannen in bibliotheken in de VS. De American Library Association houdt deze cijfers bij en dat is ongeveer een vertienvoudiging ten opzichte van de tijd dat Gratz zijn boek uitbracht in de VS. Inmiddels is ook zijn boek verbannen bij meerdere bibliotheken. Ook is er een tendens te zien dat de verbanningen op gestructureerde wijze gebeuren vanuit lobbygroeperingen of overheidsinstanties. In Nederland vindt dit nog niet op deze manier plaats, maar wel is er een toename aan bedreigingen aan het adres van schrijvers zoals Lale Gül en Pim Lammers en vernielingen van boekwinkels.

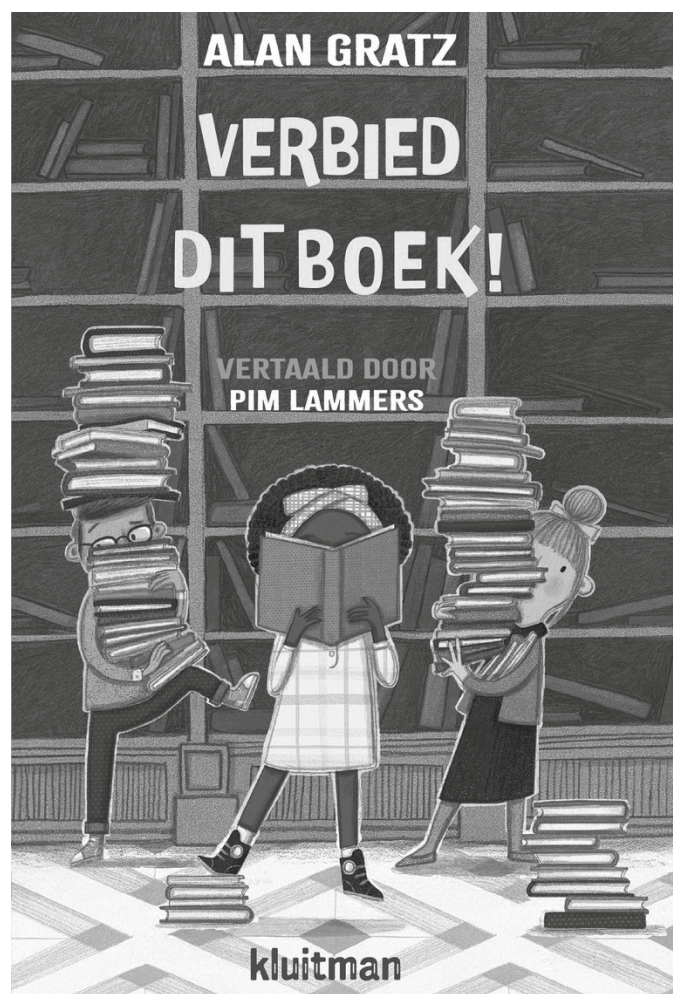

Het boek gaat over de 9-jarige Amy Anne Ollinger, een meisje dat graag en veel boeken leest en zich het meest op haar plek voelt in de schoolbibliotheek. Haar lievelingsboek is *Het wonderlijke archief van mevrouw Fitzalan*, geschreven door E.L. Konigsburg en ze heeft het al dertien keer gelezen, maar ineens staat het op de lijst van verboden boeken en mag het niet meer uitgeleend worden. Dan komt ze in opstand en samen met een paar klasgenoten begint ze een geheime bibliotheek vanuit haar kluisje. Dat blijft niet lang goed gaan.

Het is goed te merken dat Alan Gratz gewend is om avonturenboeken te schrijven: het heeft spanning en vaart. Er is een mooie opbouw van spannende momenten die naar de climax leiden en de zinnen zijn kort en de beschrijvingen bondig waardoor de vaart erin blijft. Aanvankelijk vond ik de wereld in het boek een beetje zwart-wit neergezet en de karakters wat plat. Later in het boek geeft Gratz er een draai aan die het wat meer diepgang geeft, zowel in het verhaal, als de karakters die een diepere laag krijgen. Misschien is het ook wel exemplarisch voor hoe de gedachten van de 9-jarige hoofdpersoon zijn en precies op het kantelpunt zitten van zwart-wit naar nuance, van kindertijd naar tienerijd. Dat is

dus ook de leeftijdscategorie waarvoor dit boek geschreven is, zonder plaatjes, maar met ruime bladspiegels en korte hoofdstukken. In de week van 4 tot 10 oktober vindt in de VS de *Banned Book Week* plaats. Dit lijkt mij een mooie week om dit boek te lezen, voor te lezen of aan een kind cadeau te doen. Het is geen hoogstaande literatuur, maar een lekker boek met een mooie boodschap.

De boodschap van dit boek dat elk boek er mag zijn en dat iedereen anders naar boeken kan kijken, is er natuurlijk een die bij mij in vruchtbare aarde valt. Iedereen vindt andere boeken mooi en kijkt op een andere manier naar de wereld. Het gesprek over die verschillende gezichtspunten brengt ons dicht bij elkaar, ook als we het niet eens met elkaar zijn, zolang we elkaar maar open en nieuwsgierig bevragen over onze meningen en overtuigingen. Dat geldt voor boeken, maar ook voor meningen en natuurlijk ook in gesprekken over geloof of geloven. Elkaar open en vanuit geïnteresseerde nieuwsgierigheid blijven benaderen. Misschien maken we de wereld dan een heel klein beetje beter. Daden gaan woorden te boven.

Bronnen: Volkskrant interview Alan Gratz dd. 21/9/2026
en ALA website <https://www.ala.org/bbooks>

Muziek van de maand

Gekozen door Mieke Krebber

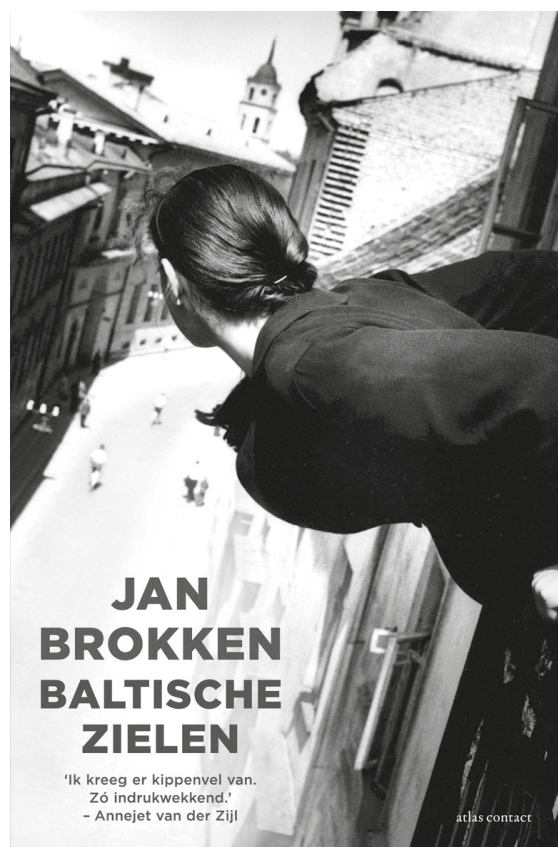
Deze maand maakte ik een reis door de Baltische landen.

Thuisgekomen las ik het boek *Baltische zielen* van Jan Brokken. Ooit was ik eraan begonnen maar had het nooit uitgelezen. Brokken besteedt daarin ook een hoofdstuk aan Arvo Pärt. In 1968 componeert hij *Credo*, een *werk* voor piano, gemengd koor en orkest. Brokken spreekt een vrouw, die aanwezig was bij de eerste uitvoering. "Het begon stemmig met het gezongen 'credo', daarna een kakofonie; iedereen stond op. Het eindigde weer met het zacht gezongen 'credo'. ... Op dit moment was het begin van onze Zingende Revolutie ...".

Het stuk kwam op de lijst van verboden composities van de Sovjetregering te staan.

Hoe het woord 'ik geloof' kan stimuleren tot verzet.

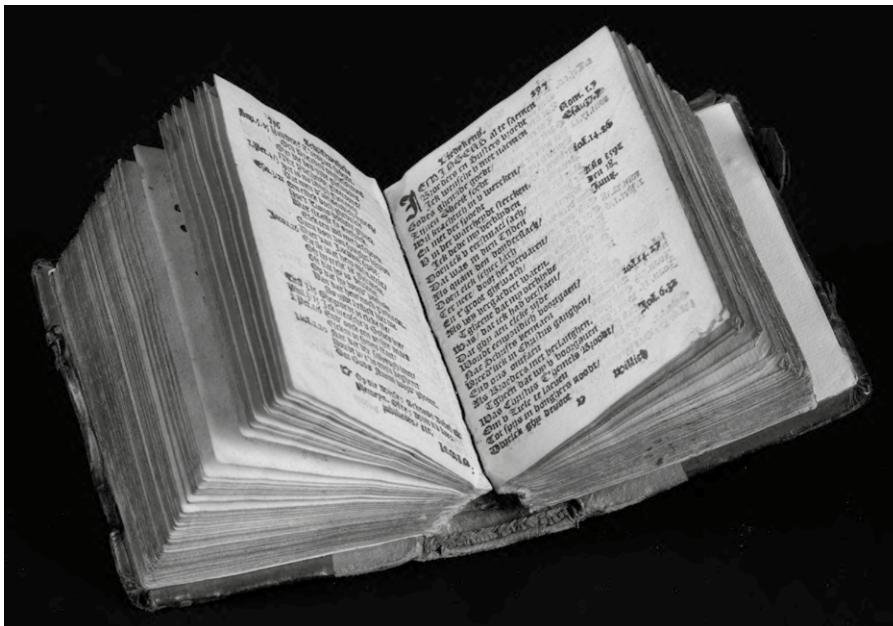
Op Youtube kan men een uitvoering vinden.

Van liedboek tot geloofsbelijdenis

Unieke doopsgezinde drukken in

Door Gwendolyn Verbraak

Leenaert Clock, Veelderhande schriftuerlijke nieuwe liedekens, 1593.

Een bijzonder doopsgezind liedboekje uit 1593, samengesteld door de predikant en liedschrijver Leenaert Clock, is sinds kort online te bekijken via de beeldbank van het Allard Pierson. Het boekje maakt deel uit van een omvangrijker digitaliseringsproject rond de historische bibliotheek van de Verenigde Doopsgezinde Gemeente Amsterdam. Dankzij steun van het Fonds Oosterbaan en de Stichting tot Beheer van de Bibliotheek van de Verenigde Doopsgezinde Gemeente Amsterdam worden waardevolle oude drukken uit deze collectie integraal toegankelijk gemaakt voor een internationaal publiek.

In deze eerste fase lag de nadruk op ongeveer 150 gedrukte werken van vóór 1700 in de Nederlanden die tot nu toe nergens ter wereld online waren gereproduceerd. Het gaat in veel gevallen om unieke exemplaren van onder meer geloofsbelijdenissen, geestelijke pelgrimages, theologische traktaten en liedbundels. In een volgende fase zullen meer werken uit deze oude bibliotheek beschikbaar komen.

Zingen als middel om de Bijbel te leren kennen

Het lied speelde vanaf het begin van de doperse beweging, die in Nederland later de naam 'doopsgezinde' beweging kreeg, een belangrijke rol. Kenmerkend voor dopers/doopsgezinden was de

volwassendoop, die volgde op belijdenis na een bewuste keuze gebaseerd op persoonlijke kennis van de Bijbel. Het geestelijke lied was een belangrijk middel om de Bijbelse boodschap te leren. Dat is ook terug te zien in de oude liedboeken. Bij veel liederen werden bijpassende Bijbelplaatsen in de marge vermeld. Een lied was daarmee niet alleen bedoeld om te zingen, maar kon ook uitnodigen tot verdere bestudering van de Schrift.

Een belangrijke plaats in deze traditie neemt de bundel *Veelderhande liedekens* in. De eerste druk verscheen rond 1550, ten tijde van de vervolging van de dopers, en staat bekend als de oudst bekende bundeling van liederen door verschillende dichters die met de

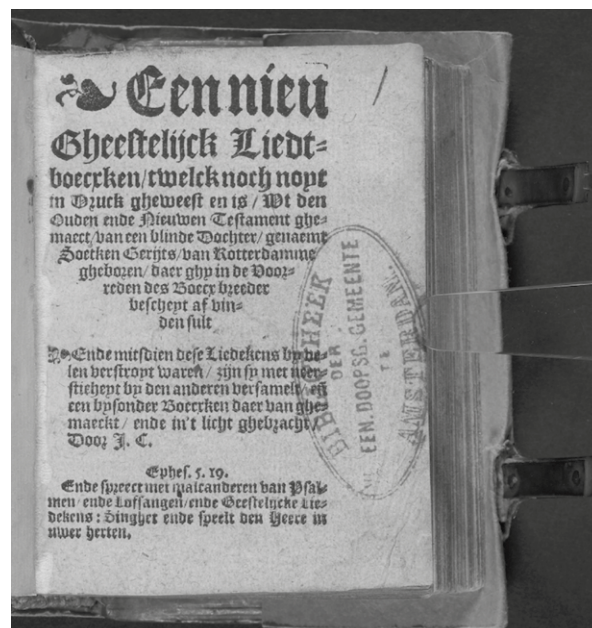
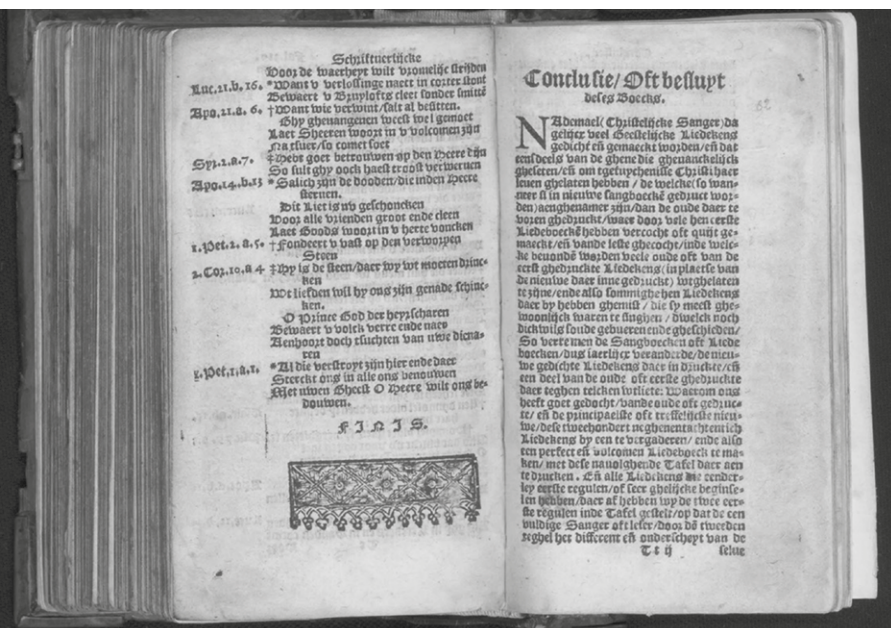
doperse beweging in de Nederlanden worden verbonden. De bundel kende een grote verspreiding en verscheen in vele vermeerdere herdrukken, waaronder een editie uit 1580 die in deze eerste fase van het project is gedigitaliseerd.

Ook andere reformatische groepen maakten aanvankelijk gebruik van deze liederen. In gereformeerde kring ontstond in die periode weerstand tegen het zingen van zelfgemaakte geestelijke liederen en kregen de Psalmen in de berijming van Petrus Datheen de voorkeur. Bij de doopsgezinden bleef de behoefte aan nieuwe geestelijke liederen juist bestaan. In opeenvolgende drukken werden steeds nieuwe liederen toegevoegd. De liedcultuur groeide zo mee met de ontwikkeling van de beweging.

Een beweging met veel richtingen

Na de eerste periode van ontstaan en vervolging brak voor de doopsgezinden een fase van meer rust en verdere identiteitsvorming aan. Na het overlijden van leiders als Dirk Philips en Menno

de Allard Pierson Beeldbank

Veelderhande liedekens, 1580.

Simons, naar wie de mennonieten zijn vernoemd, kwam het leiderschap in handen van jongere generaties.

De gemeenten ontwikkelden een grote mate van zelfstandigheid. Daarnaast bracht de komst van Vlaamse vluchtelingen naar het noorden nieuwe invloeden met zich mee.

Verskillende opvattingen over geloof en levenspraktijk zorgden ervoor dat binnen de doopsgezinde beweging meerdere stromingen ontstonden. Aan de ene kant waren er bijvoorbeeld de spiritualistisch ingestelde Waterlanders, aan de andere kant de meer orthodoxe Vlamingen en Friezen. Die verscheidenheid is ook in de liederen terug te vinden. Elke groep koos een eigen verzameling.

Nieuwe liederen, nieuwe stemmen

Leenaert Clock († na 1638) was een Duitse doopsgezinde predikant die zich vóór 1590 in Nederland vestigde en uitgroeide tot een belangrijke schrijver van Nederlandstalige geestelijke liederen. Zijn eerste liedbundel, *Veelderhande schriftuerlijcke nieuwe liedekens* (Utrecht,

1593), vormt een vroeg voorbeeld van zijn omvangrijke hymnologische oeuvre.

De bundel sluit nauw aan bij de Schrift-gerichtte vroomheid van de doopsgezinden en laat zien hoe liederen functioneerden als middel tot gemeenschapsvorming. Clock publiceerde later nog verschillende liedbundels, die wijd werden verspreid. Een van zijn bekendste liederen werd opgenomen in de *Ausbund* als lied 131 en wordt tot op de dag van vandaag als tweede lied in de diensten van de Old Order en New Order Amish en Mennonite gemeenschappen gezongen buiten Nederland.

Ook vrouwelijke stemmen zijn in de vroege doperse liedcultuur terug te vinden. Zo geldt Soetjen Gerrits († 1572) als de eerste vrouwelijke dichter van de Reformatie in de Nederlanden. Wat haar zo bijzonder maakt, is dat ze blind was en daardoor niet kon lezen of schrijven, maar toch veel poëzie vervaardigde, en dat in een tijd van geloofsvervolgung. Voorgangers vroegen haar vaak om liederen te maken. Omdat ze zelf niet kon schrijven, dicteerde

ze haar teksten aan anderen. Zo kwamen haar liederen in kleine kring op handgeschreven bladen in omloop. Een aantal ervan werd opgenomen in de eerdergenoemde bloemlezingen *Veelderhande liedekens*. In 1592, twintig jaar na haar dood, verscheen een bundel met haar verzamelde hymnen onder de titel *Een nieu gheestelijck liedtboecxken*. Hiervan is al een gedigitaliseerd exemplaar beschikbaar in Google Books en het werk is daarom niet meegenomen in de eerste fase van het digitaliseringsproject.

Liedboekjes vertellen ons over de verschillende manieren waarop doopsgezinden de Bijbel lazen en hun overtuigingen onder woorden brachten door de eeuwen heen. Digitalisering ervan is daarom van grote waarde voor de bestudering van doopsgezinde geschiedenis in het bijzonder en religieuze diversiteit in het algemeen.

Via de volgende link komt u bij de boekjes: <https://uba.uva.nl/content/nieuws/2026/09/van-liedboek-tot-geloofsbelijdenis.html>

Mysterie

Door Karen Lammers

Baltimore maakte zich al dagen op voor de komst van een orkaan. Naar verwachting een zeer zware storm, die tot voorzorgen noodzaakte. We kochten extra boodschappen en zorgden dat alles wat weg kon waaien naar binnen werd gebracht. Op de dag dat de orkaan aan land kwam en over de stad zou razen, werden wij geadviseerd om in het midden van de kamers te verblijven, weg van de ramen. Toen ik dit advies opvolgde, zat mijn kat Zapatero al midden in de kamer. Hij had geen extern advies nodig gehad. We maakten het ons aangenaam en hielden het die vierentwintig uur binnen goed uit, terwijl de storm de straten onveilig maakte. Het had wel iets gezelligs, al was het ook een tikkeltje spannend. De volgende dag nam de storm af en ging uiteindelijk liggen. De ontstane rust voelde gehavend sereen aan. En hoewel het er liefelijk uitzag, bleef mijn lieve dier, doorgaans enthousiast om een frisse neus halen in het beschutte kleine achtertuintje, ditmaal op de drempel van de keuken-deur staan om meteen weer om te keren.

Frappant genoeg waarschuwde het weerbericht om vooral binnen te blijven vanwege mogelijke wervelingen. Het zou nog zeker vierentwintig uur duren voordat Zapatero de kust weer veilig achtte.

In het boek *Making rounds with Oscar* verhaalt een arts over Oscar, één van de zes katten die de geriatrische zorginstelling Steer House in Providence, Rhode Island, rijk was. Deze kat hield een wake bij die bewoners die gingen sterven. Vaak nog voordat de hulpverleners van een rap naderende dood doordrongen waren, nestelde Oscar zich een paar uur voor het moment van overlijden op het bed bij de stervende, bleef er totdat de dood was ingetreden en verliet dan de kamer om uitgeput te gaan rusten. Bij navraag bleek dat Oscar niet alleen een steun was voor de stervende maar ook voor de aanwezige familieleden. Hoe naarstig de arts en schrijver van het boek ook op zoek is gegaan naar een verklaring voor het fenomeen en hoeveel getuigen (familieleden, hulpverleners) hij ook heeft gesproken in de hoop dat hun ervaringen een tipje van de sluier konden oplichten, voor hem bleef het een mysterie.

Een mogelijk spirituele verklaring in beschouwing nemen ligt op het gebied van geloven, een oefening in het niet-weten. Het mysterie te laten zijn zoals het is, namelijk onbevattelijk voor rede en wonderlijk.

Wachtend op een trein op het station, mijmerde ik over het gevoel je omringd te weten door en deel uit te maken van het mysterie, dat ik ervaar in de natuur. In de ontzagwekkende kracht die zee en bergen in zich dragen, in de houtige verstillings van bos, de vederlichte trillingen van espenblad, de lichtval op kleurige bladeren en de geur van aardevrucht, in het stromend sijpelen van beekwater, in de fonkel van nachtelijke sterren.

Daar op dat station zag ik het grauwe, verdorde spoor voor me, waar een wit vlindertje levendig fladderend rondanste en om me heen dwarrelde, weg vlinderend en weer terug.

Als we het over geloof hebben, is dit het voor mij. Ontvankelijk te zijn voor wonder, het onderhouden en voeden van de gevoelsverbinding met het spirituele en te vertrouwen dat er voor ons wordt gezorgd door een koesterend universum.

Dinsdag 13 april – vrijdag 22 april 2027

10-daagse reis naar Griekenland met Doopsgezind Amsterdam

In deze gemeentereis treden we opnieuw in de voetsporen van de apostel Paulus. We starten in Thessaloniki, op de plek waar hij voet aan wal zette en eindigen in Athene bij de plek waar hij weer uit Griekenland vertrok.

Onderweg worden de plaatsen bezocht waar Paulus is geweest en die we kennen uit het boek Handelingen en van de brieven die in de Bijbel staan. Zoals de oude stad van Thessaloniki, het indrukwekkende Griekse heiligdom van Delphi, het antieke Korinthe en Athene, met de beroemde Akropolis en de Areopagus. Ook verblijven we drie nachten aan de kust, in het gezellige kustplaatsje Tolo op het schiereiland Peloponnesos.

Het belooft een inhoudelijke, inspirerende en gezellige reis te worden waarin we samen de rijke en veelzijdige geschiedenis van het Griekse vasteland ontdekken en ons laten meenemen in het verhaal van Paulus en de eerste christelijke gemeenten.

Praktische informatie:

- *Reisduur*: 10 dagen, van dinsdag 13 april t/m donderdag 22 april 2027.
- *Groepsgrootte*: 21–24 deelnemers (minimum 16 deelnemers).
- *Deelname*: ook leden van de EBGA en belangstellenden uit andere Doopsgezinde gemeenten zijn van harte welkom.
- *Begeleiding*: Predikant Essemie van Dunné reist mee
- Nederlandstalige gids.
- *Kosten*: € 2.499, - p.p. o.b.v. 2-persoonskamer en 21–24 deelnemers.
- *Inbegrepen*: vliegreis, busvervoer, hotels, ontbijt, lunches, diners en excursies.

Meer informatie en het volledige programma:

Kijk op de website van Doopsgezind Amsterdam: www.DoopsgezindAmsterdam.nl > Activiteiten > Reizen. Ook zijn flyers beschikbaar in de kerken.

Aanmelden via de website van reisorganisatie Drietour:

www.Drietour.nl en zoek vervolgens op: DoopsgezindAmsterdamGriekenlandmetRimke

Vragen?

Neem gerust contact op met Rimke via Rimke.vanderVeer@DoopsgezindAmsterdam.nl

Uit de kerkenraad

september

Na de zomerstop

In september heeft de kerkenraad de werkzaamheden weer opgepakt. Ook het bureau en team is volop aan de slag zoals u kunt zien aan de vele activiteiten die zijn georganiseerd in september, waarbij vrede en verbinding met de samenleving terugkerende thema's zijn, in lijn met ons werkplan.

Er zijn nieuwe roosters gemaakt, er is een vrijwillige koster voor de Meerpadkerk gevonden en de predikanten zijn gestart met een groep van dertien belijdenis catechisanten! Ook is het orgel gestemd en gerepareerd. Daarbij bleek dat twee blaasbalgen lek waren. Deze zijn inmiddels hersteld.

In gesprek met ds Jan van Aller

Tijdens de gezamenlijke maaltijd voorafgaand aan de kerkenraadsvergadering in september was ds Jan van Aller te gast. Ds Jan van Aller gaat ongeveer één keer per maand voor als onze vaste gastpredikant. Wij zijn Jan dankbaar voor zijn inzet en betrokkenheid bij onze gemeente. Het was interessant om te horen over zijn ervaringen in andere gemeenten. Het leidde tot een mooi gesprek, onder andere over onze bloemendienst en digitale uitzendingen van de diensten.

Samenstelling kerkenraad

De kerkenraad benoemde Madzy Rispens voor haar tweede termijn en heeft de vacaturecommissie gevraagd om op zoek te gaan naar een secretaris, met als aandachtspunt kennis van en ervaring met personeelszaken. Dat is nodig vanwege de verantwoordelijkheden van de kerkenraad als werkgever voor ongeveer vijftien werknemers..

De poes

Sinds enige tijd is er een poes in de kerk, Lina. Zij is onmisbaar voor het vangen van muizen. Tegelijkertijd merken we dat de nieuwe poes moeilijk te vangen is en zich tijdens de dienst niet altijd stilhoudt. Sommige bezoekers vinden dat geen probleem, maar dat geldt niet voor iedereen. De kerkenraad is zich bewust van deze situatie en de kosterij werkt aan een oplossing.

Stagiair: Willem van Reijendam

Per 1 september is Willem van Reijendam begonnen als stagiair in onze gemeente, voor acht uur per week tot en met juni 2027. Willem is na een mooie loopbaan in de journalistiek in opleiding tot Remonstrants predikant. Hij volgt de master Spiritual Care bij de VU. Hij wordt begeleid door ds Henk Leegte. U zult Willem ongetwijfeld tegenkomen, omdat hij betrokken zal worden bij de verschillende taken die horen bij het predikantschap.

Afscheid Marcel Alblas

Na 23 jaar trouwe dienst neemt onze koster Marcel Alblas afscheid van onze kerk. Voor velen was Marcel jarenlang een vertrouwd gezicht op de zondagochtend en bij de vele andere kerkelijke bijeenkomsten. Met zijn betrokkenheid en inzet heeft hij in al die jaren veel voor onze gemeente betekend.

Om op een mooie manier afscheid van Marcel te nemen en hem samen met elkaar in het zonnetje te zetten, organiseren we op zondagmiddag 25 oktober een afscheidsreceptie.

De receptie vindt aansluitend aan de kerkdienst plaats, van 11.45 tot 13.15 uur, en wordt gecombineerd met een lunch. U bent hiervoor van harte uitgenodigd. We hopen u daar te mogen begroeten om samen met Marcel terug te kijken op zijn jaren als koster.

Gemeente in beweging

Dinsdag 13 oktober 19.00-20.30 uur

Documentaire Vonnis

Ter gelegenheid van de *Dag van de Gevangene* vertonen we de documentaire Vonnis. De film brengt de wereld van detentie dichtbij en laat zien hoe geestelijk verzorgers gedetineerden begeleiden in hun zoektocht naar zingeving. De documentaire raakt aan thema's als vergeving, berouw, schuld, mentale gezondheid en geloof. Wat betekent het om verantwoordelijkheid te nemen voor wat je hebt gedaan? En hoe kunnen mensen na detentie werken aan herstel en een nieuwe toekomst?

Nagesprek

Na afloop gaan we onder leiding van Lammert Kamphuis in gesprek met:

- Jacob Oeverbeek – geestelijk verzorger en hoofdpersonage van de documentaire
 - Bedel Bayrak – ervaringsdeskundige
 - Ds Jan van Aller – predikant en geestelijk verzorger.
- Vanuit verschillende perspectieven spreken we over detentie, herstel, zingeving en de manier waarop we als samenleving naar gedetineerden kijken.

De filmvertoning vindt plaats in het verlengde van de jaarlijkse *Dag van de Gevangene*, dit jaar op zondag 11 oktober. Het thema is 'Zo genaamd'. Op deze dag wordt aandacht gevraagd voor gedetineerden en hun naasten, in binnen- en buitenland.

Toegang is gratis, aanmelden graag via info@doopsgezindamsterdam.nl

Zaterdag 17 oktober

Presentatie van de bundel gedichten & gouaches *Levende betekenissen*

Wat maakt een leven betekenisvol? Niet grote woorden, maar momenten van aandacht, verbondenheid en verwondering. In *Levende Betekenissen* ontmoeten poëzie en beeldende kunst elkaar in dialoog. De gedichten van Kees Blokland zijn geïnspireerd op het leven zelf en geven de ideeën uit zijn filosofisch essay *Betekenis* (2025) poëtisch vorm. Ze bewegen langs leven en lijden, relatie en reflectie, ruimte en tijd. De gouaches van Famke Hajonides openen daarbij een perspectief van licht, kleur en menselijke gestalte. Samen verkennen zij waar betekenis oplicht: in een kring van mensen, in adem die komt en gaat, in een stapel stenen als gedenkteken op een bergpas.

Gesprek

Jos van Hest, dichter, poëziedocent en presentator, gaat met Famke Hajonides en Kees Blokland in gesprek over de bijzondere wisselwerking tussen tekst en beeld in de bundel.

Programma:

- 15.45 Inloop
- 16.00 Welkomstwoord en muziek (Kirsti Goedhart, viool & Enno van der Schans, vleugel)
- 16.10 Presentatie en dialooggesprek (Jos van Hest, Famke & Kees)
- 16.50 Doop van de bundel (Cees Duine, uitgever)
- 17.00 Doopmuziek (Kirsti en Enno)
- 17.10 Opening expositie gouaches en ander werk van Famke (Jos van Hest)
- 17.20 Borrel, bekijken expositie, gelegenheid bundel aan te schaffen.

Het boek is uitgegeven door Cees Duine (www.ceesduine.nl) en tevens verkrijgbaar bij alle grote boekhandels.

Zaterdag 24 oktober – Doopsgezinde Historische Kring Najaarsbijeenkomst in de Doopsgezinde kerk van Haarlem

(Frankestraat 24, 2011HV, 023-5321883)

Het programma:

- 10.00 Ontvangst met koffie – thee
- 10.30 Opening door het DHK-bestuur
- 10.35 Een blik op Doopsgezind Haarlem, lezing door Anne S. de Jong, die dit jaar benoemd werd als directeur bestuurder van Doopsgezind Haarlem
- 11.05 Mondige minderheid. Doopsgezinden en natievorming in negentiende-eeuws Nederland, lezing door Alex Noord, onlangs op dit onderwerp gepromoveerd en predikant in Haarlem
- 11.55 Pauze koffie/thee
- 12.15 De Haarlemse Doopsgezinde Kerk als Tempel van Jeruzalem, lezing door kunsthistorica Rieneke Verheus-Nieuwstraten
- 13.00-13.45 uur lunch

Het middagprogramma is facultatief. Vanaf 14.00 uur kunt u meelopen naar Teylers Museum, voor een bezoek aan het indrukwekkend gerestaureerde woonhuis van Pieter Teyler (1702–1778), waar we vanaf 15.00 uur een rondleiding van een uur zullen krijgen. Dit bezoek is gratis met de Museumkaart. Graag bij uw aanmelding doorgeven of u wenst deel te nemen.

Aanmelden bij secretaris Elma Schlecht, secretaris@dhkonline.nl. De kosten bedragen € 20,- voor leden en € 25,- voor niet-leden, bij voorkeur over te maken op NL36 INGB 0004 3493 37, ten name van de Doopsgezinde Historische Kring. Bij binnenkomst kan eventueel contant betaald worden of mobiel met de aanwezige QR-code.

Locatie De Doopsgezinde Kerk ligt op een kwartier lopen van het station Haarlem. Parkeren kan in parkeergarage Appelaar, Damstraat 12 (naast Teylers Museum). Het tarief is € 5,20 per uur.

Het team

Essemie van Dunné
predikant, jongerenen
opbouwwerker
in Noord
t 06 48 35 07 25
e.vandunne@
doopsgezindamsterdam.nl

Joke van der Heide
jongerenwerk
t 06 17 96 43 71
j.vanderheide@
doopsgezindamsterdam.nl

Henk Leegte
predikant
t 06 45 62 62 70
h.leegte@
doopsgezindamsterdam.nl

Liliane van der Steur
jeugdwerker
t 06 21 39 75 44
l.vandersteur@
doopsgezindamsterdam.nl

Oktober

• za 3 okt	Koorrepetitie	Singelkerk	10.30 uur
• za 3/zo 4 okt	Slapen in de kerk	Singelkerk	za10.30 – zo13.00 uur
• za 10 okt	Koorrepetitie	Singelkerk	10.30 uur
• di 13 okt	Documentaire <i>Vonnis</i>	Singelkerk	19.00 – 20.30 uur
• za 17 okt	Koorrepetitie	Singelkerk	10.30 uur
• za 17 okt	Presentatie <i>Levende betekenis</i>	Singelkerk	16.00 – 18.00 uur
• Di 20 okt	Kring: Tien geboden	Singelkerk	14.30 uur
• za 24 okt	Doopsgezinde Historische Kring Najaarsbijeenkomst	Haarlem	10.00 – 16.00 uur
• za 24 okt	Singelkerkconcert Filmmuziek van John Williams	Singelkerk	16.00 – 17.15 uur
• do 29 okt	Bijbelaars	Singelkerk	11.00 uur
• za 31 okt	Koorrepetitie	Singelkerk	10.30 uur

Houd ook de Nieuwsbrief van de Ambtelijk secretaris in de gaten voor het laatste nieuws.

Slapen in de kerk zaterdag 10.30 tot zondag 13.00 uur

Hoe spannend en leuk kan het zijn: dit weekend ben je welkom in Doopsgezind Amsterdam en slaap je in de schuilkerk aan 't Singel. En je bezoekt een beroemde schuilplaats uit de Tweede Wereldoorlog.

*We spelen met de vraag:
Waar kan jij schuilen?
Wat is veiligheid voor jou?
Bij wie of waar ben je veilig?*

Samen met leeftijdgenoten uit andere doopsgezinde gemeentes onderzoeken we het thema, eten we samen en rollen we onze slaapzakken uit in een kerk waar al 500 jaar mensen samenkomen.

Aanvang: Zaterdag 3 oktober om 11.30 uur
Leeftijd: 14 t/m 18 jaar

Na de dienst op zondag nemen we weer afscheid van elkaar.
Opgeven voor 17 september door te mailen naar jeugdwerk@ads.nl

Oktober

4 oktober – Harriët Tubmanhuis in Zuidoost

Het Harriët TubmanHuis (HTH) biedt in Amsterdam-Zuidoost tijdelijke opvang en begeleiding aan ongedocumenteerde vrouwen en hun kinderen. De bewoners verblijven bij HTH gedurende hun procedure voor een verblijfsvergunning, wanneer verblijf in een asielzoekerscentrum niet wenselijk of mogelijk is vanwege de juridische situatie. HTH richt zich op het bevorderen van zelfredzaamheid en onderlinge empowerment van de vrouwen. De stichting financiert haar basiskosten volledig via giften en donaties van fondsen en particuliere donateurs.

NL10 INGB 0008 3306 85

t.n.v. Harriët Tubman Huis

11 oktober – Vereniging Paardrijden Gehandicapten Amsterdam

PWA (Prins Willem-Alexander) Manege is de plek waar de Vereniging Paardrijden Gehandicapten haar activiteiten organiseert. De manege is gevestigd aan de Loosdrechtseweg 9, 1108 AZ Amsterdam Zuid Oost.

NL88 INGB 0005 0720 21

t.n.v. Prins Willem Alexander Manege

Als u niet in de dienst aanwezig kon zijn en toch iets wilt bijdragen aan het project kunt u dat via het aangegeven bankrekeningnummer doen of via de Givt-app.

25 oktober – 'Uit het krijt'

Het project 'Uit het Krijt' helpt kwetsbare mensen met een beperkte schuld (maximaal 5.000 euro) om hun schulden snel en eenvoudig af te lossen. Vaak komen zij niet in aanmerking voor reguliere schuldhulptrajecten, die bovendien drie jaar duren. Omdat ze niet kunnen betalen of aflossen, groeien deze kleine schulden juist snel door boetes en deurwaarderskosten. Als aan bepaalde voorwaarden is voldaan, lost 'Uit het Krijt' de schulden binnen vier weken af. Daarna worden er duidelijke afspraken gemaakt en krijgen de deelnemers begeleiding, zodat ze niet opnieuw in de schulden raken. Zo krijgen mensen snel weer grip op hun leven.

NL79 TRIO 0379 3155 64

t.n.v. de regenboog groep

o.v.v. 'Uit het Krijt'

1 november – Stay Tuned

Deze Stichting zet zich in voor een levendige toekomst van de orgelcultuur, gedragen door jonge, enthousiaste organisten. We streven ernaar om waardevol monumentaal erfgoed niet alleen te behouden, maar ook daadwerkelijk in gebruik te houden: orgels moeten op de middellange en lange termijn goed bespeeld worden door zowel professionele organisten als getalenteerde amateurs. Daarnaast willen we de vergrijzing van het orgelconcertpubliek tegengaan door jongeren te inspireren en streven we naar talentontwikkeling onder jongeren en tienerorganisten.

NL57 TRIO 0320 2048 39

t.n.v. Arjan Schippers

Kopij voor het volgende nummer vóór 11 oktober 2026 sturen aan Mieke Krebber
Mail: m.krebber@chello.nl
Adres: Dulcie Septemberpad 73, 1093 NK Amsterdam (telefoon 020-6731926).

De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten of niet op te nemen.

Secretariaat en administratie

Singel 452
1017 AW Amsterdam
kerk (020) 623 45 88
kosterij@doopsgezindamsterdam.nl
secretariaat (020) 624 65 73
secretaris@doopsgezindamsterdam.nl
boekhouding (020) 627 70 72
gironummer
NL11INGB0000141442 (VDGA)
website:
www.doopsgezindamsterdam.nl
website van de ADS: www.ads.nl

COLOFON

idA, in doopsgezind Amsterdam
Maandblad voor geloof
engemeenteleven van
Doopsgezind Amsterdam.

Redactie

Sjoukje Halbertsma
Joke van der Heide
Thijs van Hoogstraten
Karen Lammers
Peter ter Veer
Wim de Vries Lentsch
Mieke Krebber (eindredacteur)

Ontwerp en realisatie

Ontwerpgroep Lâle, www.lale.nl
(033) 462 46 93

Verzending idA via het secretariaat:
e-mail: secretaris@doopsgezindamsterdam.nl

KERKDIENSTEN OKTOBER 2026

	Singelkerk Centrum 10.30 uur	Meerpad Noord 10.15 uur	Collectebestemming
4 oktober	Ds J. van Aller	Ds E.M.L. van Dunné	Harriët Tubmanhuis NL10 INGB 0008 3306 85 t.n.v. Harriët Tubman Huis
11 oktober (12.15 uur)	Ds T. de Boer English service		Vereniging Paardrijden Gehandicapten NL88 INGB 0005 0720 21 t.n.v. Prins Willem Alexander Manege
18 oktober	Ds H. van Dunné		Stichting Menno Simons SDMF NL31 RABO 0141 9641 38 t.n.v. Stichting Menno Simons SDMF
25 oktober	Ds H. Leegte		'Uit het krijt' NL22 ABNA 0437 2953 70 t.n.v. St. Kruispost
1 november	Ds G.A. Reinhold- Scheuermann	Ds E.M.L. van Dunné	Stay Tuned NL57 TRIO 0320 2048 39 t.n.v. Arjan Schippers

Zaterdag 24 oktober 16.00 – 17.15 uur

Singelkerkconcert: filmmuziek

Op zaterdag 24 oktober 2026 om 16:00 uur bent u van harte welkom voor het derde Singelkerkconcert dit jaar waarbij filmmuziek van John Williams centraal staat.

Een bijzonder filmmuziekconcert dat de transformerende kracht van klank en beeld verkent. Centraal staat de iconische muziek van John Williams met thema's uit onder andere *Star Wars*, *Harry Potter*, *Jurassic Park* en meer.

Deze herkenbare muziek roept direct beelden, herinneringen en emoties op, als een naald die op een vinylplaat valt: onmiddellijk vertrouwd, maar telkens opnieuw verrassend. Het concert laat horen hoe muziek cinema vormgeeft, en hoe film op zijn beurt onze manier van luisteren naar muziek beïnvloedt.

In plaats van een traditioneel symfonieorkest klinkt deze muziek in een frisse en intieme bezetting, met een rijk palet aan kleuren van orgel, piano en percussie.

Uitvoerenden

Jeroen Koopman – orgel
Herman Lai – piano / arrangementen
Pieter Mark Kamminga – pauken
Koen Slootmans – slagwerk

Programma

Filmmuziek van John Williams in bewerkingen voor orgel, piano en slagwerk.

Kaarten via weeztixs: zie [website doopsgezindamsterdam.nl](https://www.weeztixs.nl)
Voor meer informatie zie de website van [doopsgezindamsterdam.nl](https://www.doopsgezindamsterdam.nl), of de nieuwsbrief.